

»Kar smo počeli, je bilo ... precej romantično«

Ciril Kraševac je eden down to earth menedžerjev. Kar malo trzne, ko ga fotografu predstavimo kot enega ključnih členov slovenske računalniške zgodovine. A drži kot pribito. Ni malo tistih, ki so se prav skozi članke Mojega mikra v osemdesetih odločili, da poklicno pot prebijejo med ničlami in enicami. Danes je podjetnik, njegovo podjetje Xenon Forte pa je pravkar praznovalo četrto stoletje uspešnega dela.

Dare Hriberšek, Foto Miha Fras

Trenutno ste zvezda zaradi dokumentarnega filma Tehnika ljudstvu! Bili ste soustanovitelj in prvi urednik revije Moj mikro leta 1983. Pravzaprav, je bil prvi Bit ali Moj mikro? Kako se je vse skupaj začelo?

Prvi je bil Bit. Prehiteli so nas za nekaj dni. Če rečem napol v šali, šlo je za pravcato industrijsko špijonažo. Vse pa se je začelo že kako leto prej, in sicer na Radiu Študent. Želeli smo malo ponagajati takratni državi, bili smo namreč malo kritični, saj se je tedaj v Jugoslaviji začelo računalniško opismenjevanje, kar je pomenilo, da so otroke v osnovnih šolah učili basic. Na radiu smo se zato nekoliko lotili pljuvanja po zvezni vladi SFRJ, ki ni popuščala pri prepovedi uvoza računalnikov, medtem ko se je pri nas ravno začel razmah popularnega mikroročunalništva. Črni trg je bil zelo hiter, saj so se v Ljubljani takoj pojavili trgovci s piratskim blagom, denimo tisti z računalniškimi igrami. Na radiu smo jim želeli mešati štrne tako, da smo v eter oddajali piratski *software*. Brezplačno. No, če danes pogledamo s časovne oddaljenosti, je bilo to piratiziranje v okviru urejanja »tržišča«, vendar že v začetku z omejenim rokom trajanja.

Sicer pa smo na Radiu Študent takrat zbrali ljudi, ki so o teh stvareh nekaj vedeli in so želeli v računalništvu tudi nekaj pokazati. Po teh prvih objavah smo medse dobili kar nekaj ljudi, ki so se na področje spoznali. Ustanovili smo t. i. softversko redakcijo, katere osrednji cilj je bil razbiti piratski trg, saj je šlo za preprodajo tujega znanja in s tem omejevanje popularizacije računalništva pri nas. Še malo kasneje smo uvedli svoje avtorske izdaje. Tako smo že v času pred Mojim mikrom začeli delati pri projektu prve kasete računalniških programov za ZX Spectrum. To je bil tudi začetek neke vrste založništva v okviru Radia Študent.

Takrat se je zgodbi priključil tudi Žiga Turk in zgodilo se je, da smo želeli narediti še kaj več, ne zgolj računalniško opismenjevanje in se pri tem zabavati. Tako sva se s

Turkom odločila narediti revijo. Takrat tovrstnih tiskovin še ni bilo veliko. V Angliji je bil glavni *Personal Computer World*, v Ameriki *Byte*, pa recimo v Nemčiji *Chip*. Pač, vedeli smo, da to znamo in zmremo narediti. Je pa bilo v tistem času, v Jugoslaviji, ustanovljati revijo precej zapleteno, saj si potreboval ustanovitelja, pa nek izdajateljski svet za seboj.

Skratka, ugotovili smo, da je revija Teleks edina, ki je imela posebne izdaje, namenjene najrazličnejšim specializiranim področjem, denimo avtomobilizmu. Tako sem se odpravil do zdaj že pokojnega Vilka Novaka

Kaj pa Galaksija, Računari, Svet kompjutera, tedanje Jugoslovanske računalniške revije, so bile prej ali kasneje?

V celotni jugoslovanski zgodbi je Galaksija, poljudno-znanstvena revija pod vodstvom Jove Regaseka, začela tudi s posebno računalniško izdajo Računari. Vse to se je dogajalo leta 1983 in zato so bili tedaj prva računalniška edicija v Jugoslaviji. Mi smo se tega pač lotili v okviru radia, tej naši reviji se je reklo »skupen projekt revije Teleks in Radia Študent«. Zdelo se je obetavno, zato so se konkurenti pri Dnevniku odločili, da izpeljejo podoben projekt. Ta je bil narejen

»Moj Mikro je bil zelo resen projekt, a delali smo ga kot zunanji sodelavci. Precej časa sem preživel na potovanjih npr. med Londonom, Ljubljano ali kakšnim drugim mestom «

Ciril Kraševac

z izdelano idejo revije o računalništvu. Sicer ni točno vedel, o čem smo govorili, a ker je bil dojemljiv človek in svetovljan, nam je dal povsem proste roke za prvo številko posebne izdaje revije Teleks, ki je izšla v nakladi dvajset tisoč izvodov. Za Delo je bil to takrat dober dosežek.

Ekhm, to so spektakularne številke. Ne vem, ali poznate podatke o nakladah današnjih računalniških revij.

Ja, seveda jih poznam. No, sledilo je še nekaj posebnih izdaj, natančneje prvih šest števil je izšlo na ta način. S prvim januarjem 1984 pa je Moj mikro postal samostojna izdaja, ki je izhajal v slovenski in srbohrvaški različici, kar je slovenski nakladi dodalo še več kot šestdeset tisoč srbohrvaških izvodov.

zelo na hitro in polovičarsko, zato je tudi zelo kratko trajal. Izdali so zgolj nekaj števil, nakar se je zgodba zaključila.

Preizkusili ste oba svetova, novinarskega in poslovnega. V čem so največje razlike in kje je bilo bolje delati?

Primerjava je težka. Novinarstva sem se dotaknil zgolj na področju, ki me je osebno zanimalo, sem se pa v tistih časih veliko naučil. Kar smo tedaj počeli, je bilo ... precej romantično. Že če sem samo pogledal skozi sosednja vrata redakcije, kjer so bili resni novinarji, ki so pripravljali Razglede, je bilo tisto nekaj povsem drugega. Mi smo si tedaj izborili toliko avtonomije, kolikor smo je potrebovali. V trenutku, ko avtonomije ni bilo več, smo odšli.

Danes še spremljate naše računalniške revije? Imate kaj tovariške kritike za nas?

Seveda spremljam. Vaši dve sta vsaj profilirani. Sicer pa je pogost pojav, da je v njih za vsakogar nekaj, za večino pa nič. Profilizacija, to je dobro, na ta način merite na dve skupini, tako profesionalce kot domače uporabnike. Pogrešam pa specializacijo, bolj poglobljene tekste. Znotraj tega je še ogromno prostora. Ne pokrivata na primer grafike, robotike, algoritmov in teh zadev ... Razumem pa, v čem je problem, in glede na to, koliko so kolegi novinarji danes plačani, je čudno, da sploh še kaj napišejo.

Vi ste se s tem ukvarjali profesionalno. Je bilo to vaše edino delo?

Praktično da. To je bil zelo resen projekt, a delali smo ga kot zunanji sodelavci. Precej časa sem preživel na potovanjih med Londonom, Ljubljano ali katerim drugim mestom. Računalništvo, ki smo ga takrat pri nas propagirali, je temeljilo na Spectrumu in Commodorju, kasneje še na Amstradu, Oricu in Acornih. Takrat se je razvoj tega področja odvijal v Veliki Britaniji in ne v Združenih državah Amerike. Zgodbi o Applu in TRS-80 sta bili na sporedu kasneje v tistem času in sta poseben primer. V Veliki Britaniji je država podpirala razvoj in opremljanje šol, zato so bili res daleč pred ostalimi.

Pa Atari?

Najbrž mislite na ponovno rojstvo Atarija? Poljski Žid Jack Tramiel je tedaj prodal Com-

modore in kupil takrat propadli Atari. Iz tega se je potem razvila zgodba o Atarijevih 16-bitnih računalnikih ST in velika konkurenca Commodorjevemu projektu Amiga.

Mislím, da je bil prav Jack Tramiel tisti, ki se je najbolj glasno zgražal, ko ste mu dali v roke vašo revijo in je opazil oglase, med katerimi so bili tudi piratski.

Da. Pa tudi pri siru Clivu Sinclairju, se spominjam, je to vzbujalo marsikateri pomislek. Tudi mi smo imeli tako moralne kot tudi druge pomisleke glede tega, vendar je to bila komercialna zgodba, na katero smo morali pristati, če smo želeli, da bi revija izhajala. Poleg tega se je vsem pri nas takrat zdelo to precej samoumevno. Šele leta pozneje sem spoznal kateri ljudje so se skrivali za temi oglasi, Jonas je bil, recimo, eden od njih. Satansoft, če se kdo spomni.

Sicer ste tudi programer. Ste bili morda zraven pri prvih slovenskih igrah?

Da, po duši sem bil tudi programer. Pri igrah, kot so bile Kontrabant, Eurorun, Smrkci in Bajke, sem bil sicer producent. Konkretno delo v kreativni in programiranju pa so prevzeli kolegi, ki jih je to zanimalo. Glavni zvezdi Kontrabanta I. in II. Sta bila takrat Žiga Turk in Matevž Kmet.

Ampak leta 1989 ste se vrgli v podjetniške vode.

Ko sem se naveličal hišnih računalnikov in ko so se PC-ji usidrali v naša življenja,

sem želel še kaj pametnega narediti, zlasti na kakšnem aplikativnem področju. Tako sem se zelo malo časa ukvarjal s priložo Mojega mikra, ki je bila namenjena PC-jem, kar je obenem bil zametek neke resne revije za računalništvo in ne zgolj za igre ter hišno računalništvo. Skratka, tudi ta projekt je napredoval zame prepočasi. Tako sem bil v obdobju med 1987 in 1989 raje svetovalec različnim slovenskim podjetjem, ki so prišla na idejo, da bi se šla računalništvo. S kolegi smo jim nudili intelektualne storitve. Mislím, da sva bila z gospodom Araham takrat edina, ki sva registrirala intelektualne storitve in jih ponujala (smeh op. p.). Leta 1989, ko je to v Jugoslaviji postalo sploh mogoče, pa sem ustanovil svoje podjetje.

Kakšna je razlika delati posel danes v primerjavi s poslom takrat?

Najprej je treba vedeti, da takrat ni bilo nobene konkurence. Tudi znanja je bilo še zelo malo. Ampak četudi si imel znanje, si ga moral znati prodati. In to je še malo zredčilo konkurenco. Časi so bili pa taki, da se je dalo napraviti velike stvari. Potreboval si samo kanček predznosti, pa si lahko veliko dosegel. Razvijal sem, denimo, programsko opremo za *Duty Free Shope*. Vsi se spomnimo teh trgovin v času Markovića, takrat so doživljale svoj razcvet. Temeljila je na DBase in Clipperju in brez lažne skromnosti lahko rečem, da šlo za odličan POS-program.

Bistvo je bilo v tem, da so v prostocarin-skih trgovinah morali voditi nekakšne karto-

teke za Zvezno carinsko upravo, uporabniki pa takrat niso bili preveč navdušeni nad uporabo računalnikov. Napisal sem nekakšen synopsis, kjer je bilo razloženo, kaj ta programska oprema počne, in nekoč, ko sem imel neki opravke pri Tanjugu v Beogradu, sem se oglasil še na Zvezni carinski upravi. Tam sem pristojnemu možakarju razložil, kaj ta program pravzaprav počne, in ta me je nekaj časa debelo gledal, a na koncu sem vendarle končal z odobrenim projektom. S štampiljko in podpisom. Povedano drugače, dobil sem *carto bianco* za prodajo svoje programske opreme po vsej Jugoslaviji, z odobritvijo Zvezne carinske uprave. Na koncu se je izkazalo, da so bile kartoteke dober pospešek, namreč, če si uporabljal računalnik z odobrenim programom, potem ti teh papirjev za carinsko upravo ni bilo treba voditi posebej.

Kako dolgo je bilo s poslovnimi priložnostmi tako? Do nastopa krize ali se je končalo že prej?

Kar se našega podjetja tiče, mi smo se vmes velikokrat prilagajali. Nastal je tudi kakšen *spinoff*, da tako rečem. Iz softverske hiše smo se razširili v trgovce ali pa zastopnike, ampak vedno smo našemu poslu dodali še neko dodano vrednost. Če se s primerom spet vrnem nazaj, že od leta 1989 sodelujemo z japonsko korporacijo Kyocera. Pač, takrat smo se ukvarjali z našimi s posebnimi znaki č, š in ž in z ostalimi posebnimi črkami v jugoslovanskih jezikih. Potem smo to nare-

dili še za PostSkript, da smo tiskalnike sploh spravili v življenje. Ko smo to enkrat imeli, je bila posledica to, da smo postali podpora za vse oblikovalce, pa denimo skoraj vse tiskarne ali založniške hiše, ki so imele DTP oz. namizno založništvo.

Sodelovali ste tudi pri rojevanju tolarja?

Da, tudi to drži. Zvone Kosovelj je tedaj sodeloval s sedaj že pokojnim Miljenkom

veva, da lahko o tiskalnikih in večfunkcijskih napravah pišeš na dolgo in široko, pa ne bo preveč zanimivo. Kyocera kot korporacija pa proizvaja tudi rezilna orodja in ti noži so njihova aplikacija teh rezilnih orodij. Mi smo samo izkoristili dejstvo, da je dober kuhinjski nož lahko tudi fetiš, še posebej, če je tehnološko napreden. In v medijih pogosto raje objavijo novico o nožih kot fotokopirnih strojih in tako na ta način krepimo

»Ostaja vprašanje, kdaj bomo lahko papir v celoti nadomestili. Elektronsko črnilo ne bo nikoli tako poceni, kot je trenutno papir. Tretji svet pa je velik.«

Ciril Kraševac

Liculom, skupaj sta bila zmagovalni tandem. Med pripravo na razpis smo Miljenka prepričali, češ če že delamo denar, potem dajmo napraviti res visokotehnološki izdelek. In res, vsi smo se zgledovali po nizozemskih bankovcih, na razpis smo poslali na laserskem tiskalniku barvno natisnjene predloge bankovcev, kar je bila takrat velika redkost.

Pravzaprav vaš današnji prodajni asortiment obsega vse. Tudi keramične nože.

Ah, to je bolj marketinški projekt. Oba

blagovno znamko, saj je konkurenca na našem področju izjemno močna, razlike med izdelki pa niso ravno velike.

Praznujete 25 let delovanja. Kako ste se pripravili na krizo? Kako ste jo občutili?

Na prvo krizo, tam v letih 2008 in 2009, smo se pripravili. Prestrukturirali smo se namreč iz prodajalca opreme v ponudnika storitev, zato smo v podjetju zabeležili rast, ki je trajala vse do zdaj, ko primeren promet še vedno ustvarjamo, ampak rezultati so pa

slabši. Trg je vedno manjši in konkurenca je zelo velika. Na eni strani se borimo s konkurenco, na drugi strani pa se pri nekaterih kupcih, s katerimi smo prej sodelovali, tak je, denimo primer naše javne uprave in drugih velikih domačih podjetij in korporacij, obseg sodelovanja nenehno manjša.

Greva še malo k filozofiji. Glede na to, da prodajate dokumentne sisteme, me zanima, kakšna bo po vašem prihodnost papirja. Bo izginil? Je povsem brezpapirno poslovanje realnost?

Težko verjamem. Že res, da elektronsko poslovanje in podobni trendi zmanjšujejo uporabo papirja, ampak pred časom sem za hec malo pogledal raziskave IDC ter drugih in vse, kar sem opazil, je paradoks, da bolj ko govorimo o brezpapirnem poslovanju, več papirja porabimo. Ne samo za tisk, temveč tudi za pisarniško uporabo. Tiskanje dokumentov se danes zagotovo zmanjšuje, potrebe po natisnjenih dokumentih so manjše, a pomemben je pristop. Ravno zdaj že ugotavljajo, kaj lahko tak hiter, jurišni način pomeni, predvsem v Ameriki. Določeni procesi imajo težave ali pa določena dokumentacija nenadoma več ne obstaja. Prehitra konverzija v manj papirno poslovanje včasih boli. Tehnične rešitve trajnosti zapisov obstajajo. Vprašanje pa je, kdaj bomo lahko papir v celoti nadomestili. Elektronsko črnilo ne bo nikoli tako poceni, kot je trenutno papir. Tretji svet pa je velik.

Vas kot podjetnika v domačem okolju kaj moti, je kaj, kar bi spremenili?

Ne vem, če je ravno treba kaj spremeniti. Manj ko spreminjajo, manj je napak.

Ah, vsi omenjajo visoke stroške dela, pogoltno državo ...

Načelno so stroški dela za vse enaki. Seveda drži, če bi Slovenija nenadoma postala zelo izvozno usmerjena in bi vsi konkurirali podjetjem v Evropi, potem bi bilo dobro imeti manjše davke ter nižje obvezne stroške poslovanja, torej prispevke od plač. A tako bi bile lahko neto plače višje in ne stroški nižji, res pa je, zaposleni bi bili bolj zadovoljni. Vendar menim, da za zaresen preboj to ni tako pomembno. Poglejva vse tiste, ki jim je s poslom uspelo, vsem tudi te stvari normalno funkcionirajo in z njimi nimajo težav, tudi ne z našimi razvpitimi stroški dela. To je verjetno dober izgovor, če ti v poslu ne gre najbolje. Xenon Forte dobro posluje, trenutno bolje kot v Sloveniji, denimo, na Hrvaškem in v Bosni, kjer imamo tudi težave z visokimi davki in cenami delovne sile. Vendar je enostavno. Na trgih, ki so slabše razviti, z znanjem, kakovostjo in visoko ceno delovne sile še vedno lahko konkuriraš.

Kje pa iščete delovno silo?

Tudi po klasičnih kanalih, denimo prek zaposlitvenih oglasov. Je pa res, da je v našem poslu mreženje zelo pomembno, zato

jih večino dobimo tudi na tak način. Vedno je zaželeno imeti tudi neki svež prtok idej in ljudi.

Ste zadovoljni z izobrazbo tehničnih smeri slovenskih šol?

Tehničnih smeri da. Računalništvo, elektrotehnika sta po mojem vedenju na zavldljivi ravni, tega pa ne morem trditi za nekatere družboslovne fakultete.

Kako v Sloveniji ravnamo z zaposlenimi? Ima Xenon Forte to kulturo razvito?

Mislím, da jo imamo. Sicer pa to lahko mirno sklepava iz podatka, da imamo fluktuacijo zaposlenih minimalno, je pa v manjših podjetjih to veliko lažje. Bistvo se skriva v pristopu do ljudi. Ali so zaposleni tvoji sodelavci ali nameščenci? Če so to drugo, potem boš zelo hitro izgubil občutek za sodelovanje in ustvarjanje z njimi.

Kaj naredi dobrega vodjo?

Ne bi vedel. (Smeh, op. p.)

Imate kakega vzornika v poslovnem svetu?

Težko bi rekel. Veliko ljudi spremljam. Berem njihove avtobiografije in mogoče od vsakega nekaj poberem. Najbolj blizu mi je morda Richard Branson. Nikakor pa ne Steve Jobs. Bil je uspešen, ampak za kakšno ceno – vprašajte Steva Wozniaka. ✘